

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

МАЇК МАРІЯ СТЕПАНІВНА

УДК 159.964/965

**ОПРЕДМЕТНЕНІ МОДЕЛІ ВИЯВУ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХІКИ
СУБ'ЄКТА В ЇЇ ЦІЛІСНОСТІ**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата психологічних наук

Луцьк – 2015

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Республіканському вищому навчальному закладі «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта), Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України
Яценко Тамара Семенівна,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, завідувач кафедри практичної психології

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Орап Марина Олегівна,
Тернопільський національний педагогічний університет, професор кафедри психології

кандидат психологічних наук, доцент
Галушко Любов Ярославівна,
Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, доцент кафедри практичної психології

Захист відбудеться 11 грудня 2015 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 32.051.05 у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки за адресою: вул. Потапова, 9, м. Луцьк, 43021.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки за адресою: вул. Винниченка, 30 а, м. Луцьк, 43021.

Автореферат розісланий 11 листопада 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Я. Малімон

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні тенденції розвитку українського суспільства зумовлюють необхідність розв'язання актуальних завдань психологічної науки, серед яких особливого значення набуває підготовка майбутнього психолога до професійної діяльності (Г. О. Балл, О. Ф. Бондаренко, Ж. П. Вірна, Л. Я. Галушко, С. Д. Максименко, М. О. Орап, В. Г. Панок, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, Н. В. Чепелева, Т. С. Яценко й ін.). Необхідною передумовою такої підготовки є набуття майбутніми фахівцями здатності до процесуального вивчення особливостей психіки суб'єкта в її цілісності.

Функціонування психіки в її цілісності незмінно перебуває в центрі уваги філософів та психологів. Розбіжність їх поглядів ускладнює можливість визначення психічного з належною нейтральністю до відомих наукових течій. Кожна наукова школа, яка заявлена в науковому просторі, має свій особливий погляд на цілісність психічного, зокрема у грузинській школі за основу дослідження взято установку (А. С. Прангвішвілі, Д. Узнадзе, А. Е. Шерозія й ін.); біхевіоризм центрував увагу на «вході» подразника й «виході» відповідної реакції, що виражає формула $S \rightarrow R$ (Б. Скіннер, Е. Толмен, Д. Уотсон, К. Халл й ін.); інтроспективна психологія, в основі якої лежить самоспостереження, орієнтована на осягнення переживань, відчуттів, уявлень (В. Вундт). Феноменологічне бачення психічного центрує увагу на категорії «феномен», який пізнається досвідно (Г. В. Лейбніц, Ф. В. І. Шеллінг та ін.), що є протилежним ноумену, доступному розумовому осягненню (І. Кант). Цей підхід наближений до «безпосередньої достовірності» результатів. Для феноменологічного дослідження важливими є іманентно задані, апріорні структури спонтанно експлікованого психічного (Є. Гуссерль), за яким прослідковується укорінена мудрістю досвіду поколінь архетипна сутність психіки. Архетипність впливає на розум, практичні дії особи й сприяє візуалізації психічного, що пояснює фокусування дисертаційно-дослідної уваги на опредметнених моделях візуалізації психічного.

Категорія «модель» в науковій літературі трактується як аналог певного фрагменту природної реальності, оригіналу. Констатовано різновиди застосування моделей в наукових дослідженнях (П. К. Анохін, Е. Берн, М. О. Бернштейн, Д. Бом, Н. Бор, О. В. Глузман, Г. Денцер, С. І. Дьяков, В. С. Мерлін, К. Прібрам, І. Р. Пригожин, С. Л. Рубінштейн, К. В. Судаков, А. Ейнштейн, З. Фрейд, Г. Хакен, М. Хесс, В. О. Штофф, Т. С. Яценко та ін.), які недостатньо розкривають можливості співвіднесення візуалізованої самопрезентації суб'єкта з пізнанням психічного в його цілісності.

Метод моделювання перебуває в полі дослідницької уваги представників філософського напрямку (М. Анаксимандр, М. Вебер, А. Демокрит, Д. Е. Дюркгейм,

С. Епікур, К. Птолемей та ін.), застосовується при дослідженнях системних явищ (М. О. Бернштейн, А. Ейнштейн, К. Прібрам, І. Р. Пригожин, К. В. Судаков, І. Т. Фролов, Г. Хакен та ін.); у педагогіці (О. В. Глузман, Т. Б. Гуменюк, С. І. Дьяков та ін.) й психології (Е. Берн, С. Гроф, В. А. Петровський, С. Є. Поляков, С. Л. Рубінштейн, В. О. Татенко, А. І. Уємов, І. Т. Фролов, Б. Хелінгер, Т. С. Яценко й ін.). При цьому використання матеріалізованих самопрезентантів психіки суб'єкта в пізнанні цілісності психічного залишається недостатньо вивченим. Наближеними до цієї проблеми є дослідження метафоричності засобів глибинного пізнання (Л. В. Драгола) та їх архетипності (Д. С. Дроздова). Зазначене вище обумовлює актуальність теми дисертаційного дослідження «Опредметнені моделі вияву особливостей психіки суб'єкта в її цілісності».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тематики наукових досліджень кафедри психології Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) «Теоретико-методологічні засади психокорекції особистості» (державний реєстраційний номер 0110U006396) та згідно з планом науково-дослідної роботи Центру глибинної психології НАПН України при РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) «Теоретико-методологічні засади глибинної корекції» (державний реєстраційний номер 112U002170). Тема дисертації затверджена вченою радою Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) (протокол № 8 від 28.03.2012 року) й узгоджена Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 25.09.2012 року).

Мета дослідження полягає в розкритті закономірностей вияву психіки суб'єкта в її цілісності при застосуванні предметненого моделювання як способу спонтанної самопрезентації суб'єкта.

Мета роботи передбачає вирішення таких **завдань**:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми глибинного пізнання психіки в її цілісності.
2. Розкрити сутність процесу предметненого моделювання в пізнанні психіки.
3. Узагальнити різновиди й форми предметнення психічного в активному соціально-психологічному пізнанні.
4. Дослідити результативність використання предметнених моделей у пізнанні особливостей психічного.

Об'єкт дослідження – процес глибинного пізнання психіки суб'єкта в її цілісності.

Предмет дослідження – предметнені моделі вияву особливостей психіки суб'єкта в процесі активного соціально-психологічного пізнання (АСПП).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених у дисертації завдань й досягнення мети застосовано загальнонаукові **методи:**

теоретичні – аналіз наукової літератури з проблеми пізнання цілісності психіки суб'єкта; порівняння і систематизація наукових досліджень щодо моделювання й аналізу результатів глибинного пізнання психіки; узагальнення емпіричного матеріалу згідно визначених задач пізнання психіки в її цілісності;

емпіричні – включене спостереження в групах активного соціально-психологічного пізнання в його конкретних методиках: вибір неавторських малюнків, іграшок; топологічне моделювання сімейних взаємин із застосуванням каменів, піщаниці в процесі спонтанної самопрезентації учасників АСПП; структурно-семантичний аналіз стенограм психокорекційної роботи із застосуванням предметного моделювання; *психодіагностичні тестові методики:* «Діагностика соціально-психологічної адаптації (методика К. Роджерса, Р. Даймонда)» (визначення рівня адаптації, самоприйняття, прийняття інших, емоційного комфорту, інтернальності, прагнення до домінування); «Діагностика рівня розвитку рефлексивності (А. В. Карпова)» (визначення рівня розвитку рефлексивності), «Тест відмінностей між ідеальним і реальним «Я» (Г. М. Батлер і В. Хейг)» (визначення рівня розмежування між Я-реальним та Я-ідеальним). Обробка даних здійснена за допомогою програм Stat Plus 2007, Pro build 4.3.0.0 та Microsoft Excel 2003.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: положення про цілісність психіки в єдності свідомих і несвідомих виявів (А. Адлер, Ф. В. Бассін, О. Ф. Бондаренко, Д. І. Дубровський, В. М. Лейбін, Н. Ф. Каліна, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, Д. Узнадзе, З. Фрейд, К. Г. Юнг, Т. С. Яценко й ін.); теоретичні основи функціонування несвідомої сфери психіки та імперативів її впливу на активність людини (О. Г. Асмолов, Ф. В. Бассін, С. Зоненберг, К. Левін, С. Леклер, С. Д. Максименко, А. Менегетті, А. С. Прангішвілі, Р. Урсано, А. Фрейд, З. Фрейд, К. Хорні, К. Г. Юнг, Т. С. Яценко й ін.); концептуальні основи особистісного розвитку майбутніх психологів (Г. О. Балл, О. Ф. Бондаренко, Ж. П. Вірна, С. Д. Максименко, М. О. Орап, В. Г. Панок, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, Н. В. Чепелєва, Б. А. Якимчук, Т. С. Яценко й ін.); положення психодинамічної теорії й методології глибинного пізнання психіки в її цілісності (Т. С. Яценко й послідовники психодинамічної парадигми: К. А. Бабенко, Л. Я. Галушко, Т. В. Горобець, І. В. Євтушенко, Л. В. Драгола, Д. С. Дроздова, І. В. Калашник, О. В. Педченко, О. М. Стасько, Л. Г. Туз, О. М. Усатенко, І. О. Чернуха, Н. В. Шавровська й ін.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

– *вперше встановлено* спільність візуалізованих самопрезентантів психіки (в архетипній їх сутності) з моделями, доведено ефективність застосування засобів візуалізовано-опредметненої самопрезентації психіки суб'єкта в пізнанні її

цілісності; встановлено подвійну співвіднесеність моделі-презентанта з її оригіналом, зокрема визначено взаємозв'язки матеріалізованого й суб'єктивно-психічного аспектів самопрезентації суб'єкта;

– *уточнено й розширено* уявлення про: можливості застосування моделювання в глибинному пізнанні цілісності психічного; передумови ефективної візуалізації психічного в предметні форми; розуміння архетипної сутності процесу візуалізації й предметнення психічного в АСПП.

– *дістали подальшого розвитку* уявлення щодо методичних особливостей пізнання цілісності психіки, що полягають у необхідності застосування матеріалізованих форм самопрезентації суб'єкта та їх аналізу в діалогічному діагностико-корекційному процесі.

Практичне значення одержаних результатів. За результатами дисертаційного дослідження сформульовано рекомендації практичним психологам, які сприятимуть підвищенню рівня професіоналізму в організації процесу пізнання психіки суб'єкта в її цілісності за методом АСПП; розкрито можливості психокорекційного дешифрування предметнених моделей в діагностико-корекційному процесі, що передбачає діалогічну взаємодію психолога з респондентом. Емпірично встановлено, що самопрезентація суб'єкта сприяє пізнанню внутрішньої впорядкованості й системної організованості цілісності психіки. Теоретичні й емпіричні результати дослідження можуть бути використані в навчальному процесі вищих навчальних закладів при викладанні таких дисциплін, як: «Практикум з групової психокорекції», «Психоаналітична робота з психомалюнком», «Внутрішня динаміка психіки», «Супервізія» й ін.

Основні наукові положення дисертаційної роботи **впроваджено** в навчально-педагогічний процес підготовки практичних психологів РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) (довідка № 8 від 05.02.2014 р.), Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 99-н від 17.05.2014 р.), Донбаського державного педагогічного університету (довідка № 68-15-732 від 22.05.2014 р.), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 06/1100, 19.06.2014 р.), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 544/03-б від 02.11.2014 р.).

Особистий внесок автора. Розроблені наукові положення й отримані емпіричні дані є самостійним внеском автора у дослідження проблеми вияву особливостей психіки суб'єкта в її цілісності із застосуванням предметнених моделей. У статтях, написаних у співавторстві, особистий внесок здобувача полягає в розкритті архетипно-символічного навантаження малюнків, представленні організаційних аспектів візуалізації психічного в процесі глибинного пізнання й забезпечені підготовки емпіричного матеріалу.

Апробація результатів дослідження. Зміст та основні результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри психології РВНЗ «Кримський

гуманітарний університет» (м. Ялта) (2011–2014 рр.), а також представлялись автором на таких *міжнародних* науково-практичних конференціях: «Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті болонського процесу» (Ялта, 2010), «Ломоносов 2012» (Москва, Росія, 2012), «Символическое и архетипическое в культуре и социальных отношениях» (Прага, 2013), «Тенденція розвитку вищої освіти в Україні: європейський вибір» (Ялта, 2013), «Иновационные технологии в образовании» (Ялта, 2013), «Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних наук» (Київ, 2014); *всеукраїнських* науково-методичних семінарах: «Літня школа аспірантів» (Ялта, 2012), «Проблеми та перспективи розвитку практичної психології в Україні» (Умань, 2013); *науково-практичних семінарах*: «Теоретичні та методичні засади практичної психології: прикладні аспекти глибинної психокорекції» (Ялта, 2009), «12 тиждень науки», «Професійна підготовка майбутнього спеціаліста: проблеми теорії та практики» (Ялта, 2010), «Теоретичні та методологічні засади практичної психології: вербальні і невербальні методики в їх єдності» (Ялта, 2010), «Теоретичні та методологічні засади практичної психології: діагностика і корекція в їх єдності» (Ялта, 2011), «Теоретичні та методологічні засади практичної психології: роль архетипу в візуалізації феномену психічного» (Ялта, 2012), «Теоретичні та методологічні засади практичної психології: динаміка розвитку» (Ялта, 2013). Обговорення результатів і впровадження їх у практику здійснювалося впродовж Авторських шкіл академіка НАПН Т. С. Яценко (2010–2015 рр.), де дисертант брала участь у роботах психокорекційних груп та незмінно була керівником групи «Невербальні вправи як форма каталізації спонтанної активності суб'єкта».

Публікації. Основний зміст дисертації відображено у 18 публікаціях, з яких 8 статей опубліковані у виданнях, що включені до переліку фахових у галузі психології, й 1 стаття в збірнику, що представлений у міжнародній наукометричній базі.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (282 найменувань) і додатків на 137 сторінках. Робота містить 18 таблиць, 72 рисунки, 35 фотоілюстрацій. Загальний обсяг роботи – 324 сторінок, основний зміст дисертації представлений на 160 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; визначено базові методологічні й теоретичні положення; сформульовано мету й задачі наукового пошуку, об'єкт та предмет дослідження; з'ясовано наукову новизну одержаних результатів і практичне значення роботи; представлено відомості щодо апробації результатів дослідження та подано інформацію про структуру й обсяг роботи.

У першому розділі «*Теоретичний аналіз проблеми пізнання психіки в її цілісності*» здійснено аналіз філософсько-психологічної літератури з проблеми пізнання психіки в її цілісності; розкрито зміст категорії «моделювання» й особливості його застосування в галузях науки; подано класифікацію різновидів моделей; представлено особливості пізнання психіки в її цілісності.

Аналіз наукової літератури з проблематики пізнання цілісності психіки засвідчує взаємозалежність і нероздільність сфер свідомого й несвідомого. Проте представники різних теоретичних напрямів психології у відповідних дослідженнях часто зосереджувались на окремих складових зазначеної проблематики: *сфері свідомого* (В. Вундт, Д. Берклі, Т. Браун, Д. Бродбент, Дж. Брунер, П. Я. Гальперін, К. Левін, О. М. Лентьєв, О. Р. Лурій, А. Маслоу, Г. Олпорт, Ж. Піаже, К. Роджерс, Г. Саллівен, Б. Скіннер, Дж. Сперлінг, Е. Толмен, Д. Уотсон, К. Халл, К. Хорні, Е. Фромм, Д. Юм та ін.); *сфері несвідомого* (З. Фрейд, К. Г. Юнг, О. Г. Асмолов, С. Гроф, М. Кляйн, А. Менегетті, О. Ранк, К. Хорні та ін.), *взаємозв'язків сфер свідомого й несвідомого* (З. Фрейд, А. Фрейд, К. Г. Юнг, Ф. В. Бассін, О. Ф. Бондаренко, Н. Ф. Каліна, В. М. Лейбін, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, Т. С. Яценко та ін), *співвідношення психічних і фізичних явищ* (Е. Вебер, Г. Фехнер), *фізіологічно-функціональних систем* (П. К. Анохін, М. О. Бернштейн, К. Х. Прібрам, К. В. Судаков, О. О. Ухтомський та ін.). Представлені вище дослідження психіки переважно орієнтовані на вербальні засоби пізнання, що недостатньо адаптують образно-символічну мову несвідомого, яка сприяє самовізуалізації психіки, що є предметом дисертаційного дослідження.

В розділі розкрито особливості трактування цілісності психіки в різних наукових школах, а саме: психоаналізі (З. Фрейд, А. Фрейд, А. Адлер, К. Г. Юнг та ін.); школі установки (А. С. Прангвішвілі, Д. Узнадзе, А. Е. Шерозія та ін.); біхевіоризмі (Б. Скіннер, Е. Толмен, Д. Уотсон, К. Халл та ін.); інтроспекціонізмі (В. Вундт, Е. Тітчер), екзистенціалізмі (Н. А. Бердяєв, М. Бубер, А. Камю, Г. Марсель, Ж. П. Сартр, М. Хайдеггер, К. Ясперс та ін.), гуманістичній психології (К. Роджерс, А. Маслоу, Г. Олпорт та ін.) тощо.

Аналіз наукової літератури дав змогу розкрити категорії «модель» та «моделювання» як спосіб дослідження складних явищ, що не піддаються прямому вивченню. Класифікація різновидів моделювання здійснювалась відповідно до об'єкта дослідження: математика, соціологія, педагогіка й ін. – знакове моделювання (М. Бурбаки, М. Вебер, Т. Б. Гуменюк, С. І. Дьяков, Ф. Мостеллер та ін.); квантова фізика – уявно-мисленнєве моделювання (Д. Бом, Н. Бор, А. Ейнштейн); фізіологія, психологія й ін. – знаково-семантичне моделювання (Е. Берн, М. О. Бернштейн, С. Гроф, С. Є. Поляков, А. І. Уємов, І. Т. Фролов, Б. Хелінгер та ін.). Узагальнення досліджень дає змогу виокремити природні (системи й функціональні структури), штучні (матеріальні й ідеальні), теоретико-наукові (гіпотези, схеми, структури) моделі. Важливими в контексті дисертаційного

дослідження є такі характеристики природних моделей: системність, функціональність, цілісність, відкритість, здатність до самовідтворення тощо (Н. М. Амосов, П. К. Анохін, К. Прібрам, І. Р. Пригожин, К. В. Судаков та ін.). Розкрито відмінність штучних і природних моделей: для перших характерним є механізм, що є прямим аналогом оригіналу, а для природних моделей – опосередкованість пізнання складних явищ, які недоступні прямолінійному спогляданню й пізнанню. В дисертаційному дослідженні акцентовано увагу на застосуванні опосередкованих засобів, що відповідають природі цілісності психіки, а саме – моделюванні із використанням малюнків, каменів, іграшок тощо.

Огляд наукових джерел, поданий в першому розділі дисертації, представляє результати досліджень психіки суб'єкта в процесі його соціального становлення (Л. С. Виготський, О. Р. Лурій, С. Л. Рубінштейн, І. М. Сеченов та ін.). Окремі дослідження вказують на причетність архетипу до соціалізації людини, її розвитку й культури (К. Г. Юнг, І. В. Євтушенко).

Здобутком цього розділу є розкриття теоретико-методологічних положень процесу пізнання цілісності психічного із врахуванням функційної симетрії й асиметрії сфер свідомого й несвідомого в їх невід'ємності та функціональній автономії (Т. С. Яценко).

У другому розділі *«Опредметнені моделі у глибинному пізнанні психіки в її цілісності (аналіз емпіричного матеріалу)»* представлено основи психодинамічної методології, що визначають конкретні методики АСПП; обґрунтовано особливості процесу опредметнення психічного; розкрито подвійну співвіднесеність моделі-презентанта з оригіналом: з об'єктивно існуючим предметним світом та суб'єктивізмом психічного; подано різновиди опредметнення психічного як форми самопрезентації суб'єкта; встановлено архетипну сутність процесу опредметнення психічного та його зв'язок з психологічними захистами й механізмами символізації (згущення, зміщення, натяк й ін.).

Емпіричне дослідження реалізує основні положення психодинамічної методології, яка розроблена академіком НАПН України Т. С. Яценко: забезпечення спонтанної активності учасників АСПП; діалогічна взаємодія психолога з респондентом; підпорядкованість процесу пізнання механізмам позитивної дезінтеграції й вторинної інтеграції на більш високому рівні розвитку психіки суб'єкта. Реалізація принципу додатковості в психології здійснюється через два принципи: «невід'ємність свідомого й несвідомого» та принципу «із іншого». Встановлено особливості процесу опредметнення, що каталізує об'єктивування глибинних чинників цілісності психічного за умов спонтанності поведінки в процесі самопрезентації учасників АСПП; вільний вибір готових засобів самопрезентації (камені, іграшки, неавторські (класичні) малюнки й ін.); забезпечення в АСПП психологічної захищеності членів групи.

Аналіз особливостей опредметнених моделей дає змогу констатувати спільні їх риси з категорією «модель», а саме: системність, цілісність, структурність, наочність, подвійна співвіднесеність з оригіналом.

Визначено взаємозв'язок семантики матеріалізованого й суб'єктивно-психічного аспектів самопрезентації суб'єкта. Матеріалізований самопрезентант породжений за участі механізмів символізації: згущення, зміщення, натяк, просторова локалізація й ін., які шляхом синтезу з системою захистів можуть обумовлювати викривлення властивостей презентанта в контексті законів твердого (матеріального) світу, що сприяє об'єктивуванню деформацій психіки. Презентант може бути використаний в єдності з іншими прийомами глибинного пізнання (приміром, малюнок і камені), що розширює й поглиблює результативність психокорекційного процесу.

Архетипна сутність психічного, що візуалізується в опредметненій формі, сприяє процесу дешифрування (тлумачення) презентанта. Аналіз емпіричного матеріалу дав змогу розкрити особливості застосування опредметнених моделей, а саме: опосередкованість, необхідність їх дешифрування, тобто виявлення імплікованих смислових характеристик. Глибинне пізнання, що спирається на візуалізовану самопрезентацію психіки, передбачає їх «оживлення» в діалогічній взаємодії психолога з респондентом. Останнє сприяє трансформації в *«проміжну ланку»* глибинного пізнання цілісності психічного. Емпіричний матеріал, що представлений в дисертації, презентує діалогічну процесуальність співвіднесеності матеріалізованої моделі із суб'єктивністю оригіналу (психічним) та з об'єктивністю предметного образу. Аналіз емпірики груп АСПП доводить, що самопрезентант завдяки діалогічній взаємодії самоплинно входить у роль опосередкування глибинного пізнання.

У третьому розділі *«Результативність глибинного пізнання психіки з використанням опредметнених моделей»* представлено результати емпіричного дослідження за методом АСПП із застосуванням окремих методик (топологічне моделювання, використання каменів, пісочниці, іграшок та ін.); розкрито динаміку особистісних змін учасників глибинного пізнання. Позитивні зміни засвідчують результати застосування тестових методик з наступною математичною обробкою даних. Подано рекомендації психологам відповідно до результатів проведеного дослідження.

Результати АСПП представлені за трьома параметрами: (1) узагальнені результати, які сприяють особистісному розвитку учасників АСПП незалежно від індивідуалізованих мотивів (зниження тривожності, розширення можливостей сенситивності, відкритості до соціально-перцептивного досвіду, розвиток рефлексивних можливостей та ін.); (2) індивідуалізовані результати, що забезпечуються процесом діалогічно-діагностико-корекційної взаємодії психолога з респондентом, спрямованої на надання допомоги суб'єкту в розв'язанні особистісної проблеми, яка незмінно пов'язана з внутрішньою суперечливістю психіки; (3) тестові дослідження, що забезпечили формалізовані показники

результативності проходження глибинної корекції учасниками АСПП. Загальна результативність проявляється у спілкуванні, а саме: гуманізація ставлення до інших; відкритість до нового досвіду; прояв енергії лібідо через послаблення мортидо; наближення до реальності; розвиток соціально-перцептивного інтелекту; послаблення тривоги; розширення можливостей врахування інтересів іншого в спілкуванні тощо. Процес пізнання особливостей психічного із застосуванням опредметнених моделей в процесі діалогічної взаємодії психолога з респондентом представляє індивідуалізовані особливості вияву поведінки суб'єкта, детерміновані едіпальною залежністю. Особистісні зміни учасників АСПП узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняння психологічних змін учасників АСПП

№ з/п	До занять	Після занять
1	Закритість до нової інформації (стосовно «Я»)	Відкритість до інформації, що стосується «Я»
2	Центрація на власному «Я»	Наближеність до інтересів інших людей
3	Вияв у поведінці енергії мортидо	Посилення лібідних тенденцій
4	Виражена емоційність у ставленні до себе й до інших	Врівноважена емотивність у спілкуванні й розвиненість рефлексивного інтелекту
5	Викривлення соціально-перцептивних аспектів спілкування	Адекватність соціально-перцептивного сприйняття
6	Домінування формалізованих знань над рефлексивними	Розвиток адекватної рефлексії, саморефлексії
7	Обтяженість психіки системою автоматизованих захистів	Нівелювання автоматизованих захистів

Представлені в таблиці характеристики особистісних змін суб'єкта внаслідок проходження груп АСПП вказують на їх наближення до критеріїв відкорегованості (А. Маслоу), що має вияв у пробудженні інстинкту самозбереження й розвитку рефлексії, що сприяє встановленню взаємозв'язків між підструктурами цілісної психіки.

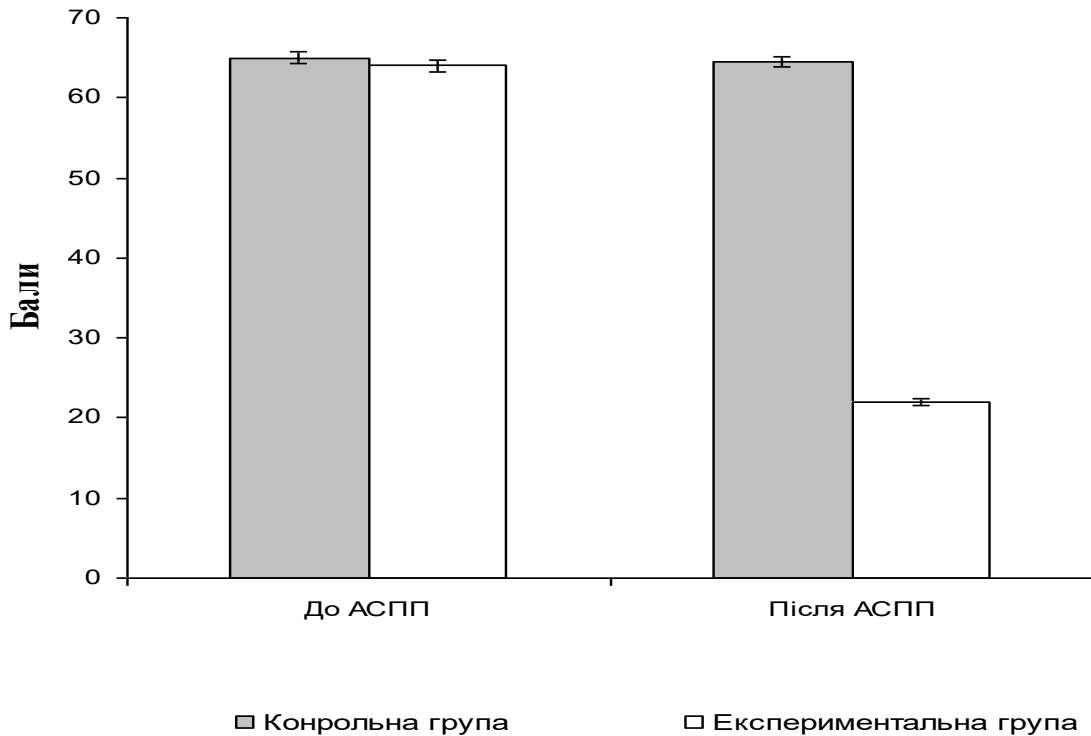
Якісний аналіз результатів застосування опредметнених моделей психічного в процесі АСПП доповнюється тестовими дослідженнями. Для їх проведення сформована репрезентативна вибірка чисельністю 310 осіб, з яких 150 осіб склали

експериментальну групу й 160 осіб – контрольну. До складу експериментальної групи увійшли студенти 1–3 курсів РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) й Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького за спеціальностями «Практична психологія» й «Психологія», які проходили заняття за методом АСПП, а також учасники психокорекційного процесу Авторських шкіл і наукових сесій академіка НАПН України Т. С. Яценко. До складу контрольної групи увійшли студенти 1–3 курсів РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) та Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького за спеціальністю «Соціальна педагогіка», які не проходили заняття за методом АСПП.

Для обробки результатів тестового дослідження застосовувалися непараметричні статистичні критерії: T -критерій Вілкоксона і ϕ -критерій (кутове перетворення Фішера).

Результати, отримані за методикою «Діагностика соціально-психологічної адаптації» К. Роджерса, Р. Даймонда, дають змогу констатувати, що до проходження групи АСПП показники соціально-психологічної адаптації були однаковими в учасників експериментальної і контрольної груп. Зміни показників адаптивності, самосприйняття, прийняття інших, емоційного комфорту, інтернальності й прагнення до домінування можна спостерігати в учасників експериментальної групи після проходження АСПП: збільшення кількості учасників з високим рівнем адаптивності в експериментальній групі (31 %) порівняно з контрольною (21 %) ($\phi = 1,63$; $p < 0,05$); високий рівень самосприйняття – 32 % (експериментальна) та 22,9 % (контрольна) ($\phi = 1,73$; $p < 0,05$); високий рівень прийняття інших – 28,6 % (експериментальна) та 14,8 % (контрольна) ($\phi = 1,37$; $p < 0,05$); високий рівень емоційного комфорту – 32,7 % (експериментальна) та 17,3 % (контрольна) ($\phi = 1,57$; $p < 0,05$); високий рівень інтернальності – 26,4 % (експериментальна) та 18,5 % (контрольна) ($\phi = 1,41$; $p < 0,05$), а показник імперативного прагнення до домінування в експериментальній групі знизився (лише 16,6 % учасників продемонстрували високий рівень цього прагнення після проходження психокорекції із застосуванням засобів предметного моделювання) порівняно з контрольною групою (25,8 %) ($\phi = 1,36$; $p < 0,05$). Наведені дані доводять результативність застосування предметних моделей у психокорекційному процесі АСПП: всі показники соціально-психологічної адаптації статистично значущо зростають після проходження відповідних занять.

З метою оцінки гармонізації між особистісними інстанціями «Я-реальне» та «Я-ідеальне» внаслідок психокорекційного процесу АСПП проведене тестування за методикою «Тест відмінностей між ідеальним і реальним Я» (Г. М. Батлер і В. Хейг). Результати діагностики представлені на рис. 1.

Рис. 1. Результати тестування учасників експериментальної й контрольної груп за методикою «Тест відмінностей між ідеальним і реальним Я»

Середня різниця між показниками особистісних інстанцій «Я-реальне» і «Я-ідеальне», отриманими в контрольній групі при першому і другому тестуванні, склала 0,5 бала (65 балів при першому тестуванні і 64,5 балів при другому тестуванні – статистично не значуща відмінність). В експериментальній групі ця різниця зменшилась з 64 балів (до включення учасників у психокорекційний процес АСПП із застосуванням опредметнених моделей) до 22 балів – після проходження відповідних занять (статистично значуща відмінність 42 бали). Оцінка статистичної значущості результатів, зафіксованих в експериментальній і контрольній групах, здійснювалась за допомогою *T*-критерію Вілкоксона. Динаміка змін і підвищення рівня рефлексивності в експериментальній групі ($T = 20$; $p < 0,01$) порівняно із контрольною групою ($T = 64$; $p > 0,05$) (за методикою «Діагностика рівня розвитку рефлексивності» А. В. Карпова) засвідчили особистісно-конструктивні зміни студентів, які проходили психокорекційну групу АСПП із застосуванням опредметненого моделювання.

Оцінка результативності застосування опредметненого моделювання в процесі АСПП здійснювалась також із використанням психомалюнків на теми: «Я до проходження групи АСПП», «Я після проходження групи АСПП». Представлені малюнки та їх самоаналізи свідчать про позитивний ефект психокорекційної роботи на основі візуалізованих засобів самопрезентації в

учасників груп АСПП, які впродовж трьох років проходили психокорекційні заняття.

Отримані результати тестування й аналізу психомалюнків на теми: «Я до проходження групи АСПП», «Я після проходження групи АСПП» вказують на те, що під впливом психокорекційного процесу відбуваються позитивні особистісні зрушення, які сприяють підвищенню показників психічного благополуччя особи. Це виражається зокрема в гармонізації особистісних інстанцій «Я-реальне» й «Я-ідеальне», посиленні самоконтролю, підвищенні адаптації до життєвих труднощів, забезпеченні реалістичності в самосприйнятті, сприйнятті інших, покращенні емоційного комфорту, зниженні прагнення до домінування. На основі розвитку рефлексивних знань і рефлексивного інтелекту зростають можливості прийняття іншої людини такою, якою вона є, що пов'язано з розвитком здатності до партнерських відносин.

На основі дисертаційного дослідження розроблені рекомендації психологам-практикам. Акцентовано увагу на розумінні застосування предметних моделей при орієнтації фахівця на цілісність психічного в єдності свідомого й несвідомого та адекватності методів пізнання, що передбачають феноменологічний підхід у процесі глибинного пізнання психіки. Дисертація розкриває сутнісні характеристики вияву особливостей психіки в застосуванні предметних моделей та об'єктивуванні системи внутрішньої впорядкованості, яка задає поведінку суб'єкта в цілому.

ВИСНОВКИ

Дисертаційне дослідження спрямоване на вивчення шляхів пізнання психіки в її цілісності й обґрунтування організаційно-методичних засад аналітичного діалогу із суб'єктом за умов самовізуалізації психіки.

1. Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження психіки в її цілісності показує, що ця проблема в психології розглядається різними науковими школами, які часто зосереджуються на одній із сфер психічного (свідомому або несвідомому), значною мірою залишаючи поза увагою іншу сферу. На дослідженні свідомої сфери психіки акцентовано в таких напрямках, як біхевіоризм, структурна психологія, когнітивна психологія, інтеракціонізм, інтроспекціонізм, функціоналізм й ін.; на сфері несвідомого – у психоаналізі, аналітичній психології, трансперсональній психології, онтопсихології й ін.; проблема структурного влаштування психічного особливо виразно піднімалась в гештальтпсихології; проблема системності – в теорії функціональних систем. Дослідження розкриває функціональний ракурс психіки, зокрема її здатність до

самовідображення (опредметненого моделювання). Констатовано стійку увагу науковців до поняття «модель» та «моделювання». Представлено характеристику різновидів моделей відповідно до галузей їх застосування. У фокусі дисертаційного дослідження перебували опредметнені моделі із властивостями образно-символічного вияву психіки суб'єкта в її цілісності. Аналіз наукових джерел, присвячених теоретико-методологічним засадам дослідження психіки в її цілісності, дає змогу констатувати, що традиційно пошуки істини в галузі психології здійснювались в межах класичного детермінізму, що оминали можливості розв'язання проблеми пізнання системи психіки суб'єкта через процес спонтанно візуалізованої самопрезентації, що є формою експлікативного самомоделювання. В дисертації доводиться важливість спонтанної самовізуалізації учасниками АСПП, що є формою природного (самоплинного) моделювання, яке складає основу для діалогу-аналітичного пізнання психіки.

2. Наукове дослідження складних явищ, що не піддаються прямому пізнанню або спостереженню (до яких відноситься і сфера несвідомого), передбачає використання моделей, тобто матеріальних або ідеальних об'єктів, які в процесі дослідження заміщують об'єкт-оригінал, що відкриває перспективи вивчення недосяжних аспектів психіки, які є неусвідомлюваними й прямолінійно неспостережуваними. Вивчення моделей дає нові знання про об'єкт-оригінал. Специфіка цілісності психічного в його свідомих і несвідомих виявах виключає можливість прямолінійного пізнання детермінованості зв'язків між її підструктурами, що вкрай важливо для надання діагностико-корекційної допомоги суб'єкту в розв'язанні його особистісної проблеми. Останнє вимагає створення емпіричного фактажу діалогу-поведінкового матеріалу, який латентно втілює «інформаційні еквіваленти», за якими стоять скриті смисли, що потребують декодування. Доведено, що самопрезентанти (малюнок, ліпка, просторові моделі й ін.) дають змогу досліджувати особистісну проблему суб'єкта, що відкриває перспективи її розв'язання. Узагальнено й презентовано різновиди опредметнення психічного з огляду на методичні вимоги й підручні матеріали (глина, фарби, іграшки, камені, неавторські малюнки). Процес глибинного пізнання із застосуванням опредметненого моделювання відповідає критеріям наочності, матеріалізованої достовірності, контекстності та ін.

3. Акт самопрезентації відіграє для психіки суб'єкта подвійну роль: з одного боку, він актуалізує саморефлексію, а з іншого – завдяки дієвості захисної системи маскує, зберігає невидимими для «Я» латентні смисли презентанта. Саме тому семантичне навантаження презентанта, який доступний спостереженню, залишається поза полем свідомості автора, тому є необхідним його «оживлення» в діалогічній взаємодії психолога з респондентом. «Оживлення» є наповненням презентанта суб'єктивно-емоційним змістом в процесі багаторівневого аналізу відповідно до законів позитивної дезінтеграції й вторинної інтеграції. Презентант

фактично обумовлює внутрішнє узагальнення імпульсів відповідно до їх пріоритетності, що є сутнісним для розуміння доцільності візуалізації. В АСПП важливо забезпечити розгортання імплікативного порядку в процесі діалогічної взаємодії з респондентом. Доведено, що процес візуалізації психічного (створення предметної моделі) задається цілісно, проте надає лише шанс адекватного її пізнання, а не представляє заданість результату. Тому самовізуалізація психічного суб'єктом є лише проміжною ланкою в пізнанні глибинної сутності цілісності психічного, а особливо глибинної детермінованості особистісної проблеми, яка потребує пізнавальної розлогості в діалогічній взаємодії.

4. Візуалізована самопрезентація суб'єкта незмінно відбувається за участі архетипу як інстинкту, причетного до усіх підструктур психіки. Діагностико-корекційний процес АСПП із застосуванням предметного моделювання включає три основних фактори, які необхідно враховувати в пізнанні цілісності психіки: візуалізована самопрезентація змісту психіки; подвійне опосередкування моделі презентанта як «свідомим», так і «несвідомим»; інтерпретація діалого-поведінкового матеріалу, що дає змогу виявити внутрішню суперечливість психічного через існуючу асиметрію логіки свідомогой логіки несвідомого. Презентант, відкриваючи перспективи пізнання психіки в її цілісності, не є данністю, тому необхідні професійні зусилля, які спрямовані на побудову діалогічної взаємодії з метою об'єктивування латентних смислів презентантів. Діалогічна взаємодія психолога із респондентом характеризується багаторівневістю, порційністю та метафоричністю й підкоряється основним механізмам: позитивній дезінтеграції психіки та вторинній її інтеграції. Відтак, спонукальна сила запитань психолога залежить від їх методологічної узгодженості й діагностичної спроможності, обумовленої не лише ситуативними факторами, але й адекватністю їх вбудови в позадосвідні процеси, пов'язані з імплікативним порядком психіки, який задає континуум мимовільної активності суб'єкта.

5. Результативність застосування предметних моделей у психокорекційному процесі АСПП оцінювалась за трьома аспектами: загальному, індивідуалізованому й формалізованому. *Загальні результати* полягають у розширенні здатності респондентів до саморефлексії; доланні «тунельного зору»; оптимізації взаємин з іншими людьми; розвитку соціально-перцептивного (рефлексивного) інтелекту; посиленні мотивації до особистісного й професійного самовдосконалення; розвитку вміння «бути в ситуації і бути над нею»; вміння перетворювати себе на об'єкт дослідження й ін. *Індивідуалізовані результати* полягають у набутті учасниками груп АСПП внутрішньої врівноваженості, відкритості до нової соціально-перцептивної інформації, зростанні активності в спілкуванні з іншими людьми; вмінні приймати інших людей такими, якими вони є; розвитку інтуїції, сенситивності, емпатії й розуміння відповідальності за власні вчинки; зниженні конфліктності й незадоволеності життям; пробудженні інстинкту

самозбереження. Ці результати підтверджуються даними аналізу психомалюнків «Я до проходження групи АСПП» та «Я після проходження групи АСПП». *Формалізовані результати* полягають у покращенні показників цілісності психіки учасників груп АСПП, зокрема підвищенні рівня їх соціально-психологічної адаптації й рефлексивності, зближенні між особистісними інстанціями «Я-реальне» та «Я-ідеальне», що підтверджується даними статистичного аналізу даних проведеного тестування.

Результати дисертаційного дослідження знайшли відображення в рекомендаціях психологам-практикам щодо забезпечення ефективності пізнання цілісності психіки суб'єкта при застосуванні определенених моделей психічного. Перспективи подальших наукових досліджень вбачаються в поглибленні пізнання особливостей діалогічного процесу «оживлення» матеріалізованого презентанта у взаємодії психолога з респондентом.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

*а) статті, надруковані у виданнях, що затверджені як фахові
у галузі психології:*

1. Маїк М. Глибинна психокорекція як складова професійної підготовки майбутніх психологів / М. Маїк // Проблема сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія : зб. ст. – Ялта : РВНЗ КГУ, 2010. – Вип. 25, ч. 1. – С. 220–227.

2. Маїк М. С. Процесуальна діагностика у пізнанні психіки суб'єкта / М. С. Маїк // Проблема сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія : зб. ст. – Ялта : РВНЗ КГУ, 2010. – Вип. 26, ч. 3. – С. 246–253.

3. Маїк М. С. Особливості пізнання глибинно-психологічних витоків релігійної віри у процесі активного соціально-психологічного навчання / М. С. Маїк, О. Г. Максименко, О. В. Педченко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія : зб. ст. – Ялта : РВВ КГУ, 2010. – Вип. 28, ч. 1. – С. 152–162.

4. Яценко Т. С. Глибинно-психологічне пізнання з використанням каменів / Т. С. Яценко, М. С. Маїк, Р. О. Гайворонський // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. № 12. Психологічні науки : зб. наук. пр. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – № 29 (53). – С. 247–256.

5. Маїк М. Моделювання у процесі пізнання психічного / М. Маїк // Проблема сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія : зб. ст. – Ялта : РВНЗ КГУ, 2012. – Вип. 36, ч. 2. – С. 263–272.

6. Маїк М. Опредметні моделі у діагностико-корекційному процесі / М. Маїк // Проблема сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія : зб. ст. – Ялта : РВНЗ КГУ, 2012. – Вип. 36, ч. 2. – С. 255–261.

7. Яценко Т. С. Архетипність релігійної символіки в психомалюнках та зображувальному мистецтві / Т. С. Яценко, О. В. Педченко, М. С. Маїк // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. № 12. Психологічні науки : зб. наук. пр. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – № 36 (60). – С. 169–181.

8. Маїк М. С. Архетип «каменя» в глибинному пізнанні психіки / М. С. Маїк // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. № 12. Психологічні науки : зб. наук. пр. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – № 40 (64). – С. 189–194.

б) стаття у виданні, що включене до міжнародних наукометричних баз:

9. Маїк М. С. Самопрезентація в глибинному пізнанні психіки суб'єкта / М. Маїк // Проблемы современного педагогического образования. Сер. : Педагогика и психологии : сб. ст. – Ялта : РИО КГУ, 2014. – Вып. 44, ч. 1. – С. 362–370.

в) статті, опубліковані в збірниках матеріалів наукових конференцій:

10. Маїк М. С. Науковий розвиток методу активного соціально-психологічного навчання / М. С. Маїк // Розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти у контексті Болонського процесу : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Ялта, 4–6 берез. 2010 р.). – Ялта : РВНЗ КГУ, 2010. – Ч. 2. – С. 67–71.

11. Маїк М. Метафоричность использования камней в глубинной психокоррекции / М. Маїк // Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Ялта, 15–16 берез. 2012 р.). – Ялта : РВНЗ КГУ, 2012. – Ч. 3. – С. 72–74.

12. Маїк М. С. Познание деструкций психики субъекта с использованием камней [Электронный ресурс] / М. С. Маїк // Материалы XVIII Междунар. конф. студ., аспирантов и молодых ученых [«Ломоносов»] (г. Москва, 8–13 апр., 2012 г.). – М. : [б. и.], 2012. – Режим доступа : <http://lomonosov-msv.ru>

13. Маїк М. С. Архетип камня в познании деструкций психики субъекта / М. С. Маїк // Символическое и архетипическое в культуре и социальных отношениях : материалы III Междунар. науч.-практ. конф. (5–6 марта 2013 г.). – Прага : Vedecko vydavatelske centrum «Sociosfera-CZ», 2013. – С. 80–83.

14. Маїк М. Моделювання в глибинній корекції з використанням предметів (каміння) / М. Маїк // Наук.-практ. журн. Гуманітарні науки. – Ялта : [б. и.], 2013. – № 2 (26). – С. 131–137.

15. Маїк М. Определенные модели в психодинамической практике / Иновационные технологии в образовании : материалы X Междунар. науч.-практ. конф. (г. Ялта, 26–27 сент. 2013 г.) : сб. ст. – Ялта : РВВ КГУ, 2013. – С. 159–161.

16. Маїк М. С. Архетип камня в пізнанні особливостей цілісної психіки // Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ялта, 21–22 берез. 2013 р.). – Ялта : РВНЗ КГУ, 2013. – Ч. 3. – С. 133–137.

17. Маїк М. С. Определенные модели в подготовке психолога-практика / М. С. Маїк // Проблемы та перспективи розвитку практичної психології в Україні : матеріали II Всеукр. наук. Інтернет-конф. (24 жовт. 2013 р.) / гол. ред. Н. В. Гриньова. – Умань : Візаві, 2013. – С. 17–21.

18. Маїк М. Процесуальна діагностика у пізнанні психіки суб'єкта // Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8 лют. 2014 р.). У 2-х ч. – К. : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2014. – Ч. II. – С. 40–43.

АНОТАЦІЇ

Маїк М. С. Определенные модели вияву особливостей психіки суб'єкта в її цілісності. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2015.

Дослідження побудовано на теоретико-методологічних засадах психодинамічної парадигми й відповідному методі активного соціально-психологічного пізнання (АСПП) із застосуванням прийомів візуалізованої самопрезентації психіки його учасників.

Обґрунтовано сутність цілісності феномену психіки, що характеризується системністю й невід'ємністю сфер свідомого та несвідомого при їх функціональній асиметрії й автономії. Доведено можливості й ефективність застосування моделювання в глибинному пізнанні психіки як форми трансформації предметного презентанта в посередника між функційно несумісними реальностями свідомого й несвідомого в процесі діалогічної взаємодії «психолог – респондент». Підтверджено й обґрунтовано: причетність архетипу до символічної візуалізації психічного й латентно-сислової сутності заданої механізмами символізації (згущення, зміщення, натяк та ін.); активність системи психологічних захистів в осуб'єктивуванні процесу експлікативного моделювання психіки, що важливо враховувати у вивченні тих параметрів семантики несвідомого, що недоступні прямолінійному сприйняттю й дослідженню.

Виявлено позитивні загально особистісні й індивідуалізовані зміни в результаті проходження майбутніми психологами груп АСПП. Дисертаційні висновки сформовано на основі структурно-семантичного аналізу емпіричного матеріалу, отриманого в процесі діалогічної взаємодії психолога з респондентом й застосування тестових методик.

Ключові слова: цілісність психіки, активне соціально-психологічне пізнання (АСПП), свідоме, несвідоме, архетип, моделювання.

Маик М. С. Определенные модели выявления особенностей психики субъекта в ее целостности. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01 – общая психология, история психологии – Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, Луцк, 2015.

Исследование основывается на теоретико-методологических принципах психодинамической парадигмы и соответствующем методе активного социально-психологического познания (АСПП) с использованием приемов визуализированной самопрезентации его участников. В работе обоснована сущность целостности феномена психики, которая характеризуется системностью и неотъемлемостью сфер сознательного и бессознательного при наличии функциональной их асимметрии и автономии.

Вывявлены позитивные результаты прохождения будущими психологами группы АСПП как в общих личностных изменениях, так и в индивидуализированной их неповторимости. Диссертационные выводы сделаны на основе структурно-семантического анализа эмпирического материала, полученного в процессе диалогического взаимодействия психолога с респондентом, а также на результатах применения тестовых методик.

Процесс АСПП эмпирически представлен в диссертации, что свидетельствует о весомой роли диалогического взаимодействия психолога с респондентом, которое предопределяет индивидуализацию диагностико-коррекционного процесса. Благодаря самовизуализации психики и возможностям её посредничества в глубинном познании, доказана неразрывная взаимосвязь материальной (определенной) реальности и духовной, идеальной. Раскрыты разновидности визуализации психики, их особенности в зависимости от: индивидуальных характеристик респондента и специфики подручного материала (глина, рисовальные средства, игрушки и т. д.). Констатировано общую подчинённость глубинного познания законам положительной дезинтеграции и вторичной интеграции, как и принципу дополнительности в двух его разновидностях: принцип «неотъемлености сфер сознания и бессознательного» и принцип «из иного». Принцип дополнительности влияет на структурно-организационный

аспект познания функционально несовместимых реальностей в их целостности, какими являются сферы сознания и бессознательного.

Эмпирически доказано, что расщепленность целостности психики связана с субъективной её интегрированностью, обеспечиваемой системой психологической защиты. Процесс исследования целостности психики нуждается в опосредствовании, которое обеспечивает визуализированная спонтанная самопрезентация участников АСПП. Модель-презентант предполагает соотнесённость с оригиналом, что осуществляется двояко: через сопоставление его с предметным миром (символизирующем объективные аспекты исследования психики) и с субъективной реальностью психического в его индивидуальной неповторимости. Доказаны возможности и эффективность использования моделирования в глубинном познании психики как формы обусловленности трансформации опредмеченного презентанта в посредника познания функционально несовместимых реальностей сознательного и бессознательного. Диссертация доказывает: причастность архетипа к символической визуализации психического и объективированию его латентно смысловой сущности; причастность механизмов символизации (сгущение, смещение, намек и др.) к опредмечиванию психики в символической форме; активность системы психологических защит в осубъективировании процесса экспликативного моделирования психики с целью изучения тех ее параметров семантики бессознательного, которые недоступны прямолинейному восприятию и исследованию, что и являлось основой познания психики в её целостности.

Ключевые слова: целостность психики, активное социально-психологическое познание (АСПП), сознательное, бессознательное, архетип, моделирование.

Maik M. S. Objectified models of detection of psyche peculiarities of a subject and its integrity. – Manuscript rights.

Thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Psychological Sciences, specialty 19.00.01 – General Psychology, History of Psychology. – Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, 2015.

The study is built on theoretical-methodological principles of psychodynamic paradigm and the corresponding method of active socio-psychological knowledge with applying of the technique of visualized self-presentation of state of mind of its participants.

It is grounded the essence of integrity of the phenomenon of psyche which is characterized by its systemacy and inherence of the spheres of conscious and unconscious considering their functional asymmetry and autonomy. It is proved the possibilities and effectiveness of modeling applying in depth knowledge of psyche as a form of transformation of an objectified presenter to a mediator between

functionally incompatible realities of conscious and unconscious in the process of dialogic interaction “psychologist – respondent”. It is proved and grounded: participation of an archetype in symbolic visualization of psychological and latent–notional essence of the specified by mechanisms symbolization (condensation, displacement, hint, etc.); activity of the system of psychological protections in subjectifying of the process of explicative psyche modeling which should be taken into account while studying the parameters of semantics of unconscious which are not available to straightforward perception and studying.

It was revealed positive generally personal and individualized changes as a result of passing by future psychologists the groups of active socio–psychological knowledge. Thesis conclusions were formed on the basis of structural–sematic analysis of empiric material obtained in the process of dialogic interaction of a psychologist with a respondent and applying of test methods.

Key words: integrity of psyche, active socio-psychological knowledge, conscious, unconscious, archetype, modeling.

Підписано до друку 10.11.2015 р. Формат 60×84¹/₁₆.
Обсяг 0,9 обл.-вид. арк., 0,9 ум. друк. арк. Наклад 100 прим.
Виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Бойка, 1, тел. (0332) 29-90-65).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.